



MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

REPENSANT LA UNIVERSITAT A TRAVÉS DE L'APRENTATGE-SERVEI: ANÀLISI D'UNA EXPERIÈNCIA

- Valls Gabernet, Maria Josep
Universitat de Lleida
Facultat d'Educació, Treball Social i Psicologia
Avinguda de l'Estudi General, 4. 25001. Lleida, Espanya
pepavalls@pip.udl.cat

- Ayuso Moli, Helena
Universitat de Lleida
Facultat d'Educació, Treball Social i Psicologia
Avinguda de l'Estudi General, 4. 25001. Lleida, Espanya
helen771@gmail.com

- Liñan Papaseit, Agustí
Universitat de Lleida
Facultat d'Educació, Treball Social i Psicologia
Avinguda de l'Estudi General, 4. 25001. Lleida, Espanya
musteleta@gmail.com

1. **RESUM:** En aquesta comunicació presentem una experiència contextualitzada en la formació de mestres i enquadrada en el marc teòric d'una pràctica pedagògica cada vegada més estesa dins del món de l'educació, l' Aprenentatge Servei. Aquesta intenta reivindicar la –cada cop més necessària- relació entre la institució universitària i la societat i emfasitzar la importància d'articular un procés d'e-a més participatiu que integri el servei a la comunitat, l'estudi acadèmic i la responsabilitat social.
2. **ABSTRACT:** In this report we are presenting 'Learning Service'- a contextual experience in teacher training set within the theoretical frame of a pedagogical practice that is becoming widely explored within the field of education. This learning system tries to reinforce the very much needed relationship between institutions of higher education and the society we live in, by focusing on the importance to articulate a process of 'T-L' (Teaching and Learning) which actively



MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

participates towards an integrated approach to community service, academic research and social responsibility.

3. PARAULES CLAU: "Aprenentatge servei", "Formació Universitària", "Relació comunitat-universitat", interdisciplinarietat, "reciclatge + reutilització + reducció"

KEYWORDS: "Learning Service", "University education", "Relationship university-society", interdisciplinary, "reduce + reuse+ recycle".

4. DESENVOLUPAMENT:

a) Justificació

Estem immersos en un devenir incert i cada vegada més complex on, segons Morin (2003) és necessari endegar replantejaments de fons que ens condueixin a noves maneres de mirar, de pensar i de fer. Aquest fet esdevé una oportunitat per replantejar-nos, entre moltes altres coses, el model institucional de la Universitat i les pràctiques que s'hi concreten.

Moltes són les veus que demanen que avui dia la universitat ha de modificar el seu model institucional tradicional, el de ser el santuari únic del saber i tancada en si mateixa. És just reconèixer que la universitat té un lloc especial en la societat i que té un paper molt important en ella. Ha de ser un lloc no només físic, sinó fonamentalment cultural, social, de desenvolupament, investigador, etc... i amb un objectiu clar: ser un agent de transformació social. En relació amb aquesta idea, la formació dels estudiants ha d'anar encaminada al desenvolupament d'unes competències per a exercir com a professionals en un context social i cultural cada vegada més complex, que només serà possible si els professionals i els ciutadans -també els universitaris- saben integrar adequadament el coneixement, la pràctica professional i l'exercici de responsabilitat social. Per arribar a aquesta integració, cal que el model formatiu de la Universitat, en general, i de les Facultats d'educació, en particular, en la seva pràctica -docència, aprenentatge i recerca- i en els seus espais de convivència i de treball, promogui situacions que suposin implicació amb la comunitat i que possibilitin la millora de les relacions i les condicions de vida al territori (Martínez, 2008).



MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Conseqüentment s'han de generar dinàmiques que comportin l'obertura cap en fora de l'àmbit universitari per a que contribueixin a materialitzar la definició de la universitat com una institució pública, cultural i social. La Universitat com a institució ha de prendre consciència de la necessitat d'implicació institucional en els assumptes socials i comunitaris i ha d'obrir-se per repensar el seu paper de santuari únic del saber. No s'ha de perdre de vista que la institució Universitària és una institució al servei de la societat en què s'inscriu i com a conseqüència, s'hauria de plantejar un paper de lideratge en responsabilitat social. En aquest sentit, entenem que li competeix col·laborar en la preparació de l'alumnat per ser ciutadans reflexius, crítics i capaços de pensar per compte propi (Rhoads, 1997) i, com a conseqüència, promoure espais, situacions d'aprenentatge i contextos de convivència en què els estudiants puguin desenvolupar competències per a l'exercici d'una ciutadania activa i emprenedora com a estudiants i com a futurs professionals.

L'aprenentatge servei (**APS**) pot esdevenir una pràctica pedagògica on s'emmarquin experiències que tendeixin a la –cada com més necessària– relació entre la institució universitària i la societat. És un bon moment per establir canvis i acords en la manera d'entendre la universitat ja que l'**APS** aposta per una nova visió, per un procés d'ensenyament- aprenentatge més participatiu i menys individualista que implica un enfocament d'aquest procés que integri el servei a la comunitat amb l'estudi acadèmic per enriquir l'aprenentatge, fomentar la responsabilitat social i enfortir la comunitat.

L'**APS** és una proposta innovadora ja que és una metodologia que combina en un mateix projecte l'aprenentatge de continguts, competències i valors amb la realització de tasques de servei de voluntariat a la comunitat. La innovació o la novetat no rau en les parts que componen l'**APS** sinó en l'estreta vinculació del servei i l'aprenentatge en una única activitat articulada, coordinada i coherent (Puig et al., 2009). A l'**APS** el coneixement s'utilitza per millorar alguna cosa de la comunitat i el servei es converteix en una experiència d'aprenentatge que proporciona coneixement i valors ja que conjuntament es construeixen espais de transmissió i producció de valors. Vincula l'èxit educatiu amb el



MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

compromís cívic, i ens mostra una metodologia pedagògica que uneix aprenentatge i valors donant força a tots dos.

Martínez (2008) afirma que les propostes d'APS volen dotar de més significat social als aprenentatges acadèmics i formar en la responsabilitat social als estudiants universitaris. No són pràctiques de voluntariat aïllades del conjunt de coneixements i competències, sinó que són propostes docents que emfatitzen enfocaments orientats amb l'objectiu que l'estudiant s'impliqui i es comprometi més amb la comunitat i en l'exercici de responsabilitat ètica que, des de la seva futura professió, haurà d'exercir. Són situacions d'aprenentatge i docència que contribueixin a formar ètica i ciutadanament als seus estudiants amb l'objectiu de ser competents per comprendre el nostre món, conviure junts i actuar amb criteri. Parteix de la idea que l'ajuda mútua és un mecanisme de progrés personal, econòmic i social. Això pot contribuir a un canvi cultural que promogui la solidaritat, la cohesió social i la equitat socioeconòmica.

b) L'experiència

Tenint en compte aquests plantejaments, i entenent que la relació Universitat - Comunitat (amb tot el que això comporta) és necessària a nivell general però imprescindible en les Facultats d'Educació, es va estructurar una experiència contextualitzada en el grau d'educació infantil on es va proposar a les alumnes el repte de dissenyar uns tallers relacionats amb els continguts de les 3 R(s). Per tal de dissenyar aquests tallers, es van connectar tres assignatures. Dues de primer: *l'Escola d'educació infantil* (on s'aborden els continguts de didàctica general i on s'aprèn a planificar diferents propostes didàctiques, entre elles els tallers) i *Aprenentatge de les ciències socials* (on es veuen els conceptes relacionats amb l'entorn, entre ells el reciclatge, la reutilització i la reducció). I una assignatura de tercer: *Dificultats d'aprenentatge* (on es concreten les estratègies didàctiques que en el marc de l'educació inclusiva possibiliten el plantejament d'un context d'aprenentatge per a totes les persones. És a dir, és on s'aprèn a planificar l'ensenyament



MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

tenint en compte els conceptes d'intel·ligències múltiples, nivells de complexitat cognitiva i microcomponents de la diversitat psicopedagògica).

Per tant, no només es van connectar matèries, sinó que també es van connectar grups ja que les alumnes de primer van treballar conjuntament amb les alumnes de tercer.

Les alumnes de tercer van aportar a les de primer més coneixement a nivell de programació d'activitats. Les alumnes de primer coneixien a nivell teòric el com s'havien de plantejar els objectius, els criteris en base als quals s'havien de seleccionar els continguts, el com es podien plantejar les activitats i les estratègies metodològiques,...però les alumnes de tercer ja havien fet pràctiques i ja s'havien enfrontat més vegades al fet de planificar activitats. A més a més, podien aportar coneixements sobre la diversificació curricular en intel·ligències múltiples, per exemple. Apart, el paper de mediadores en la concreció de la programació del taller de les 3r(s), les va ajudar a reforçar els seus coneixements.

I les de primer?. Què van aportar les de primer a tot aquest procés?. Què poden aportar les que (teòricament) saben menys?. Les alumnes que en aquell moment estaven cursant primer de grau van aportar idees, generades a través de l'assignatura Aprenentatge de les ciències socials.

Per tal de generar idees en el marc d'aquesta assignatura, es van planificar unes visites al Centre d'Art Contemporani La Panera (Lleida) amb la finalitat que les alumnes coneguessin i analitzessin les obres i els processos creatius de diferents artistes¹ que, en aquest cas, havien desenvolupat el seu treball (o part d'aquest) al voltant dels conceptes del reciclatge, la reutilització i la reducció. Les veus dels artistes que varem analitzar convergien en la denuncia sobre els residus que generem com a societat (residus entès des d'una perspectiva ampla) i en la idea que és necessari generar processos més sostenibles. Per entendre i integrar aquests processos, i d'aquesta manera aconseguir que actuessin com

¹ Per exemple, vam aprofundir en els processos creatius d'artistes com: Curro Claret, amb la seva peça "La Calaixera", Lara Almarcegui, amb la seva obra "Demoliciones, descampados y Huertas urbanas", Vanesa Moreno amb "Cassete is not dead", Basurama amb les instal·lacions d' Autobarriosetc



MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

a préstecs de consciència per les nostres alumnes a l'hora de fer el disseny del taller, va ser cabdal el paper del servei educatiu del Centre d' Art La Panera (del qual la professora de l'assignatura d' Aprenentatge de les ciències socials n'és la responsable). La comprensió d'aquests processos generada a partir de la utilització d'un recurs comunitari i d'un treball en xarxa, ens va facilitar prendre consciència de la sostenibilitat com a concepte, sinó que també ens va ajudar a desenvolupar la nostra creativitat per a ser professionals de l'educació en el segle xxl.

c) El servei.

Les alumnes del grau d'educació infantil de la Facultat d'Educació de la Universitat de Lleida van organitzar una jornada de tallers (la varem titular R+R+R) per a que totes les persones de la ciutat de Lleida i rodalies poguessin venir a repensar els conceptes de reciclar, reutilitzar i reduir a través del joc i a aprendre a crear noves estratègies per revisar, redissenar i retornar tots aquells objectes que en la nostra quotidianitat ja no els donem ús.

En aquesta jornada van participar un total de 120 alumnes i es van projectar 10 tallers al Campus Universitari de Cap Pont. Tant el disseny (cadascun portava associat una programació amb capacitats, objectius, continguts i activitats –d'aprenentatge i d'avaluació – lligada al currículum oficial d'educació infantil) com la producció (conseqüentment amb el contingut de les jornades s'havia de produir a cost zero) de cadascun d'aquests espais d'aprenentatge es van articular des dels continguts abordats en les matèries implicades de forma transdisciplinar.

Cadascun dels tallers es va concretar de forma diferent, en funció de les experiències, motivacions i procés d'aprenentatge de cada grup d'alumnes, així com també d'alguns criteris assignats des de l'equip docent (per exemple, cada taller havia de desenvolupar prioritàriament una intel·ligència múltiple en concret).

Cada grup va plantejar coses diferents: en un taller es proposava la construcció de la ciutat ideal amb caps de cartró, en altres treballaven els conceptes de distància i perspectiva amb la confecció de murals amb roba, en altres es treballava amb la idea de confecció de



MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

missatges escrits a partir de la reutilització de materials, en altres es proposava que els infants fessin produccions artístiques, en altres produccions musicals,.....

Alguns d'aquest tallers posteriorment es van replicar. Primer al centre d'Art Contemporani La Panera en el marc de les activitats per famílies que ofereix aquest centre d' art. Després en escoles. Les alumnes van manifestar que aquest “fer el taller en un altre context” els hi havia aportat molt aprenentatge perquè les condicions contextuais van ser molt diferents.

d) L' aprenentatge

A l'hora de dissenyar l'experiència, l'equip docent de les matèries teníem clar que preteníem crear una situació d'aprenentatge que contribuís a formar ètica i ciutadanament a les nostres alumnes amb l'objectiu de ser competents per a conèixer i comprendre el món que els hi ha tocat viure i a actuar amb criteri. Es va partir de la idea que l'ajuda mútua (concretada en la cooperació amb els companys, en la solidaritat cap als grups als quals s'ofereix la col·laboració i en la responsabilitat cívica al ser una contribució al bé comú, a la participació ciutadana i a la creació d'una cultura democràtica) pot esdevenir un mecanisme de progrés personal, econòmic i social i consegüentment, pot contribuir a un canvi cultural que promogui la solidaritat, la cohesió social i l'equitat socioeconòmica.

A més a més, al relacionar territori i aprenentatge (enteníem que qualsevol projecte construït des de la conceptualització de l' **APS** ha de tenir rellevància i reconeixement en termes acadèmics) es pretenia dotar de significació social als continguts per, d'aquesta manera, anar avançant en el sentit contrari a models encara avui existents a la Universitat, de formació enciclopèdica aïllada de l'entorn, del medi i de la comunitat que li és pròpia. La formació en la responsabilitat social i per l'exercici d'una ciutadania activa s'adquireix de manera més eficaç en els contextos d'aprenentatge i convivència que mitjançant la programació d'una determinada assignatura especialitzada en qüestions socials i ètiques.

Les alumnes, a través d'un procés de metacognició, ens van dir que havien après:



MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

- 1) DISSENY OBERT I FLEXIBLE: Que el disseny ha de ser obert i flexible per poder-se adaptar a la diversitat de persones, de contextos i de situacions.
- 2) RECURSOS COMUNITARIS: Que connectar l'aprenentatge amb els recursos comunitaris els havia aportat coneixement cultural i idees.
- 3) TREBALL EN EQUIP: Que treballar conjuntament les de primer i les de tercer havia aportat riquesa i diversitat en tot el procés.
- 4) APS PER CRÈIXER PERSONALMENT I PROFESSIONALMENT: Que fer uns servei a la comunitat les havia ajudat a sortir de la seva zona de confort.

Nosaltres, com a equip, també varem valorar MOLT positivament l'experiència. De fet, la varem considerar un èxit. Posteriorment, però, quan la sotmetérem a un procés de reflexió sistemàtica, varem adonar-nos que es podia millorar. Situàvem la proposta de millora en tres aspectes clau:

- 1) ZONA DE CONFORT. La nostra zona de confort acadèmica és la Facultat. Tant per nosaltres com per les nostres alumnes. Les aules, els despatxos, els espais comuns. Allí experimentem les nostres formes de vida i desenvolupem accions que, encara que no es poden considerar rutinàries, estem acostumades a realitzar i, com a conseqüència, ens resulten relativament còmodes. Classes, tutories, reunions grupals amb la finalitat que esdevinguin processos d'aprenentatge i d'avaluació formativa, correcció d'exàmens i/o treballs,...etc.

El fet de proposar una jornada de tallers oberta a la ciutat ens suposava sortir de la nostra zona de confort, ja que es posava a disposició de tothom que ho desitges el coneixement desenvolupat durant tot el curs. Sotmetíem el nostre treball a la valoració de la comunitat. I això suposava, entre moltes altres coses, un augment de l'exigència, tant en la realització com en la tutorització dels tallers. Tant per les nostres alumnes com per nosaltres.



MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

A més a més, enteníem que sortir de la zona de confort ens podia ser d'utilitat per replantejar-nos creences (en el nostre cas sobre l'ensenyament i l'aprenentatge), integrar la incertesa i, en definitiva, créixer tant com a persones com a futurs/presents professionals de l'educació. Per tant, una de les nostres finalitats a l'hora de proposar a l'experiència de les 3 R(s) a les nostres alumnes va estar centrada en la voluntat de transgredir aquest l'espai (tant físic com mental) per tal de no estancar-nos i de fer procés, tant personal com professional.

Ara bé, analitzant l'experiència des dels marcs teòrics pertinents varem prendre consciència que malgrat havíem traspassat les parets de la institució, l'havíem exposat a la ciutat i l'havíem viscut amb les ciutadanes i els ciutadans, la jornada de tallers la varem portar a terme dins del campus universitari, tot just creuant la porta de la nostra facultat, dins dels límits del què ens és conegut i proper.

Com a proposta de millora per a futures accions ens hem plantejat situar l'experiència d'ApS en un context molt diferent al que estem acostumades, ja que això ens permetrà qüestionar-nos i plantejar-nos els nostres punts de vista i per tant, ens ajudarà a fer procés.

- 2) NECESSITATS SENTIDES? És cert que el reciclatge, la reutilització i la reducció esdevenen necessitats reals relacionades amb el funcionament que tenim actualment com a societat. Ara bé, aquesta necessitat es sentida per la comunitat? És expressada?

Com a proposta de millora, ens plantegem que seria interessant generar un diàleg amb la comunitat amb la finalitat que les accions educatives recullin la veu d'aquesta i incorporar, per tant, els conceptes de necessitats sentides i necessitats expressades.

- 3) LA VEU DELS ARTISTES. Les alumnes havien rebut préstecs de consciència de diferents artistes, havien conegut i analitzat la seva obra, però no havien compartit ni experimentat el seu procés creatiu. Ens varem adonar que les alumnes havien agafat préstecs de consciència de formalització, d'estètica de l'artista. Però no ens acabava de quedar clar si els préstecs de consciència també havien estat de concepte.



MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

Per aquest motiu, varem pensar que seria interessant, per tal de millorar l'experiència, treballar conjuntament amb artistes, viure el seu procés creatiu, compartir-lo i aprendre.

I aquesta va ser la gènesi del pati]obert[.

e) Repensant, Redissenyant i Reconstruint

El projecte *El pati]obert[. Espai creatiu per a la convivència*² l'hem dissenyat conjuntament el col·lectiu artístic Basurama (col·lectiu d'arquitectes que es dediquen a la pràctica artística), el nostre equip docent de la Facultat d'Educació de la UdL, el projecte Solars Vius de l'Ajuntament de Lleida i el Centre d'Art la Panera.

Aquest projecte pretén generar, a través de la transformació artística, creativa i col·lectiva d'un solar en desús del centre històric de la ciutat de Lleida, un espai de convivència ciutadana i de relació humana i intenta superar les limitacions sorgides de la valoració de la jornada de les 3R(s). En aquests moments l'estem vivint, sentint i experimentant.

Continuarà...

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Martínez, M. (2008) (Ed.). *Aprendizaje servicio y responsabilidad social de las universidades*. Barcelona: Octaedro-ICE UB.

Morin, E. (2003). *El set coneixements necessaris per a l'educació del futur*. 2ona Edició. UNESCO i Ed. Odile Jacob. París. França

Puig J. M.; Batlle, R.; Bosch, C. y Palos, J. (2009). *Aprenentatge servei. Educar per a la ciutadania*. Barcelona: Octaedro.

Rhoads, R. A. (1997). *Community Service and Higher Learning. Explorations of the Caring Self*. Nova York: State University of New York Press.

² Aquest projecte es va presentar a la convocatòria de la Caixa "Art per a la millora social" i s'ha atorgat una subvenció per poder tirar-lo endavant